

TOP-5.3.1-16-FE1-2017-00009

A helyi identitás és kohézió erősítése Nagyvenyim térségében

Helytörténeti tanulmányok

Készült: 2019. március

Készítette: Magyar Műemléki Topográfia Nonprofit Kft.

Töredékek Perkáta múltjából

Perkáta többutcás, szalagtelkes település a Mezőföld Duna—Sárvíz közti területén, a Dunaújvárosi löszhát DNy-i peremén. A község központi belterülete (436 ha) a löszös halomvidék és a síkság határát követő Hosszúvölgy bal partján fekszik 140 m tengerszint feletti magasságban. Területe lapos hordalékkúp-síkságból és ellöszösödött eróziós-deráziós halomvidékből áll.

A község Ny-i része feltöltéssel elegyengetett síkság. Kialakulása szorosan összefügg a Pusztaszabolcs, Szabadegyháza, Mezőfalva és Nagyvenyim térségében épült lapos hordalékkúp-síksággal; tulajdonképpen annak ÉK-i szárnya. A közép- és új pleisztocén folyamán a jelzett területen ÉNy—DK-i irányú süllyedékterület alakult ki, amely vastag (30—40 m) folyóvízi és eolikus üledékkal (folyóvízi homok, kavicsos homok, iszap, agyagos homok, löszös homok, homokos lösz, átmosott löszös üledék, lösz) töltődött fel. A feltöltést azok az állandó vizű patakok és időszakos vízfolyások végezték, amelyek a Vértes és a Velencei-hegység felől leszaladva a Mezőföld Duna—Sárvíz közti területét ÉNy—DK-i irányban átszelték és Dunaföldvár térségében léptek ki az Alföldre. A vastag folyóvízi, deluviális és eolikus üledéksor horizontálisan és vertikálisan váltakozó települése a süllyedés térbeli egyenetlenségéről, valamint a süllyedés és feltöltődés egyidejűségéről tanúskodik. A folyóvízi akkumuláció a jégkorszak végére befejeződött, s az utolsó glaciálisban az időszakosan árvízmentes térszíneken már túlnyomóan hullóporos képződmények keletkeztek. A síkság felszínének jelentős részét lösz, homokos lösz és az átmosott löszös üledékek különböző változatai borítják.

A gyenge relief energiájú (1—5 m/km²) feltöltéssel elegyengetett tökéletes síkság (hordalékkúp-síkság) átlagos tengerszint feletti magassága 123 m. Tagolatlan alacsony, asztalsima felszínét elsorvadt holt-medermaradványok, lefolyástalan és rossz lefolyású lapos mélyedések, időszakos tavak (Nádas-tó, Szabadvölgyi-tó) és szivárgó vízfolyások hálózák be.

Az alacsony fekvésű hordalékkúp-síkság a Hosszú-völgytől K—ÉK felé fokozatosan magasodó, enyhe szelíd lejtőkkel kiemelkedő löszborította eróziós-deráziós halomvidékbe megy át. A löszös halomvidék kialakításában a löszképződés mellett a

szerkezeti mozgásoknak és a jekkori alternatív lepusztulásnak (eróziós, eróziós-deráziós, csúszamlásos és szoliflukciós folyamatok) volt tevékeny szerepe. Az átlagosan 160 m tengerszint feletti magasságba kiemelt (legnagyobb magassága 183 m a tengerszint felett), kicsiny reliefenergiájú (30—40 m/km²) gyengén tagolt löszös halomvidék felszíni arculatát keskeny eróziós-deráziós löszhátak, vízvásztó gerincek, deráziós tanúhegyek, löszhalmok, deráziós szárazvölgyek, löszformák és pusztuló domború lejtők jellemzik. Vastag (8—15 m) lösztakaróval borított felszínét napjainkban az antropogén hatásra felgyorsult talajeróziós folyamatok formálják.

A község területe a Mezőföld meleg, száraz, mérsékelten forró nyarú éghajlati körzetéhez tartozik. A száraz, mérsékelten kontinentális jelleg főleg a szűkös csapadékban és a negatív vízháztartásban jut kifejezésre. Felhőzetének évi átlaga 50—55% között változik, a borult napok átlagos száma 80—100, a derült napoké 70—90. A csekély borultsággal összefüggésben napsütése bőséges, évi összege 2050—2100 óra között alakul. Tele mérsékelten hideg, január középhőmérséklete, —1,7 °C körül van. Nyara meleg, száraz, mérsékelten forró. Július középhőmérséklete 21,3 °C körüli, a nyári napok száma átlagosan 75—80, a hőségnapoké pedig 20—25. Évi középhőmérséklete 10,5 °C. A Mezőföld legcsapadékszegényebb területei közé tartozik. A csapadék évi összegének területi átlaga 548 mm. A szűkös és bizonytalan csapadék, valamint a nyári meleggel járó fokozott párolgás következtében vízháztartása erősen veszteséges. Az átlagos évi vízhiány meghaladja a 125 mm-t.

A vízháztartás jellege a terület vízföldrajzi képében is élesen tükröződik. Felszíni vízfolyásai mind időszakosak. Területének mintegy kétharmad része a Cikolai vízrendszeren keresztül a Duna felé csapolódik le. Síksági területének nagyobb részét bizonytalan, gyenge lefolyás jellemzi. A csapadék túlnyomó része (30—90%) itt beszivárgásra kerül, ezért talajvízben viszonylag gazdag. Általában sekély mélységű (2—4 m), egységes talajvízszint jellemzi a feltöltött síkságot. A dombsági felszíneken a talaj víztükör átlagos mélysége már meghaladja a 10 m-t. Állóvizeit csak időszakos vízborítású természetes tavak (Nádas-tó, Büdös-tó, Szabadvölgyi-tó) képviselik.

A löszön és a löszös talajképző kőzeten többnyire jó termékenységű talajok képződtek. Az eróziós halomvidéken a típusos kemény mészlepedékes csernozjom, a feltöltött síkságon pedig alföldi mészlepedékes csernozjom és réti csernozjom az

elterjedt talajtípus. A halomvidék lejtős felszínei erodáltak, szervezett talajvédelmet igényelnek.

Perkáta a középkor századaiban kun szállásterület volt. Neve Ketpolkárt. A név szófejtése megnyugtatóan nincs tisztázva. Van olyan vélemény, amely szerint Ketpolkárt két helységet jelent, mint ahogy a valóságban is két Perkáta létezett a történelem folyamán. 1417-ben, a kun pásztortársadalom felbomlása idején szerepel első ízben írott forrásban a Ketpolkárt név, a mai Perkáta név csak később, 1527-ben bukkan fel. Egy 1559. évi török adóösszeírás Perkát néven említi. 1417-ben a hantosszéki kun kapitányságot a Thoban család férfi tagjai kapták meg Zsigmond királytól. A hantosszéki kun szállások között Ketpolkárt név is előfordul. A 15. század elején Szűz Mária tiszteletére templomuk van. Ez is jelzi a kun társadalomnak a magyar államiság kereteibe történő betagozódását.

I. Ferdinánd 1527. május 20-án a hantosszéki kunok szállásterületét a Sulyok családnak adta, és már nem említi meg a Ketpolkárt nevet, helyette Perkáta szerepel az oklevélben. A török hamarosan meghódította ezt a vidéket. 1559-ben elpusztult helység, bár kevés a lakója, Mira Kulaguz tímár-birtoka és hat adózó nevét tüntették fel. Perkátán lakott Mészáros László, Milanovity Pétre, Pap Máté, Szigetfői Dimitre, Salván, Isztepán Nikola. A rájuk a töröknek fizettek kapuadót, tizedet adtak a búza-, a borsó-, a széna-, a musttermés után, de fizettek még sertésadót, továbbá különböző büntetéseket is. Magyar részről Almásy László tulajdonába került, de tőle a század végén a Bolba, a Török és a Baracscai Pálffyak kezébe került, akik a győri végvárban szolgáltak. 1647-ben az egyik Török utódtól vásárolta meg Perkátát, Tápét és Szentágotái Gorup Ferenc, aki 1653-ban a győri káptalan előtt kötött ügylettel a birtokokat a jezsuiták győri rendházának adományozta. Gorup Ferenc Gábor veszprémi nagyprépost volt, aki viselte a székesfehérvári örkanonok címet is. Egyébként a kor zűrzavaros világára fényt vet az is, hogy 1650-ben Perkáta, Besnyő, Ercsi, Ágszentpéter, Újfalu vagy másképpen Novaj a király adományából Szapáry Péterhez került. Ellene azonban Gorup Ferenc felszólalt, s Perkáta az övé maradt.

Gorup 1653-ban a falut átadta a győri jezsuitáknak. Kikötötte, hogy azt a győri rendház mindaddig birtokolja, amíg a nagyprépostnak a székesfehérvári custodiatusban törvényes utódja 200 ezüst birodalmi tallért kifizet. Ezt az 1653. évi okiratot Gorup Ferenc kérésére állították ki. A birtokeladományozás királyi megerősítése 1663. január 13-án Bécsben történt. A királyi adománylevél

részletesen leírja a birtokadományozás előzményét. Innen tudjuk, hogy a győri jezsuita kollégium főnöke, rektora Tissinger János a király előtt két oklevelet bemutatott. Az egyik Török Ferencnek, az érsekújvári királyi vár gyalogos (katonáinak vajdájától származott, a másik pedig Gorup Ferencről. Török Ferenc oklevele azt tartalmazta, hogy Perkáta falut örök áron eladta Gorup Ferencnek, a másik oklevél pedig a már említett győri jezsuita rendnek történő adományozás tényét írta le.

A rektor azt kérte, hogy a két oklevél alapján a király új donációs levelet készítsen, azt adja ki a jezsuiták győri kollégiumának. (Török Ferenc felesége, Szunyogh Katalin és leányuk Török Judit nevében is vallotta, hogy Perkátától és a Tolna megyében lévő Tápétól fontos okok miatt vált meg.)

A győri káptalan 1663. március 8-án jelentette az uralkodónak, hogy a jezsuiták birtokba iktatását elvégezték. Az oklevélből kiderül, hogy a birtokba iktatás aktusa 1663. február 19-én Révkomáromban volt, mivel a török hódoltságban fekvő Perkáta, Tápé, Szentágota birtokokra a magyar urak nem mertek kiszállni. A beiktatáson jelen volt Néppel Kristóf jezsuita, a komáromi rendház főnöke, továbbá nemes Szeghy János, a Komárom megyei alispán, Kenyeres Gergely szolgabíró, Huszár István esküdt, Magyar András megyei főjegyző, Csapoghy Gergely, Sütő György, Drahóczy András a szomszéd birtokosok képviselőjében, továbbá nemes Lázár Benedek, Dobozy János alsócsúti, Katona György, Vécsey Péter kajászószentpéteri nemesek; Borsos István, Buzik Mihály, Pethő György etyeki jobbágyok. Az eljáró királyi ember, nemes Tarcsi János, Győr vármegye alispánja, Zely Márton esperes, a káptalan egyik kanonokja beiktatták Perkáta, Tápé, Szentágota birtokába Tissinger Jánost, aki a jezsuita kollégiumot, mint jogi személyt képviselte. Az első napon a beiktatás ellen tiltakozást nem jelentettek be, de a harmadik napon Szécsény István, nemes Török Ferenc nevében ünnepélyesen ellentmondott a birtokba iktatásnak.

A tiltakozás lényege az volt, hogy amikor Török Ferenc Perkáta t eladta Gorupnak, akkor a vevő veszprémi nagyprépost volt, most viszont győri nagyprépost. Török ugyanis kikötötte volna az adás-vételi ügyletben, hogy Perkátát abban az esetben visszaveszi, ha Gorup nem lenne veszprémi nagyprépost. Az ellentmondónak a királyi ember és a káptalani hites tanú határnapot tűzött ki, amikor a királyi személyes jelenlét bírósága előtt megjelenhet, ahol kellő bizonyítékokat kell előtárni a tiltakozás

igazolására. A tiltakozással a Török család nem ért el eredményt, mert a győri jezsuiták több mint száz éven át birtokolták Szentágotát és Perkátát.

Közben többen is tiltakoztak a jezsuiták birtoklása ellen, így 1675- ben Octavius Saluncius örkanonok is. 1676. május 20-án Lipót császár elrendelte, hogy a Győr megyei alispán vizsgálja meg a győri jezsuita kollégium rektorának panaszát, mely szerint Fördös Péter és Fördös Mihály 1675. augusztus 15-én katonasággal megtámadták Perkátát, — s ahelyett, hogy az ottani törökre rontottak volna — a győri kollégium jobbágyságait elrabolták és Győrbe hurcolták. A hatalmaskodást a Fördösökön nem torolták meg, mert 1676 elején Komárom megye közgyűlése előtt tiltakoztak amiatt, hogy Adony, Besnyő, Venyim, Almás, Perkáta lakói Daja pusztán szántanak és legeltetnek. Kérték a közgyűlést, hogy az említett települések lakóit tiltsák el Daja használatától. 1677 júniusában Komárom megye tisztviselőket küldött Győrbe, a jezsuiták rendházába, és eltiltotta őket a dajai földek használatától. A jezsuiták azonban kijelentették, hogy a perkátai jobbágyság Daját nem művelték. Fördös Mihály és Fördös Péter a Daja és Perkáta közötti határ megállapítására kérte a megyét. Kenyeres Gergely bicskei szolgabíró ki is szállt Dajára, de a határt megállapítani nem tudta. Itt hallotta meg a szolgabíró azt, hogy a török sem tudta a kérdéses határvonalat megjelölni.

Ugyanis a dajai és a perkátai török földesúr katonasággal vonult ki Dajára a határ megvonására. Megegyezni azonban nem tudtak, a két török úr összeveszett. Nyilvánvaló, hogy a magyar földesurak sem tudtak egyezséget kötni e kérdésben.

A török 1683. évi hadjárata során a jezsuiták a perkátai jobbágyságokat elköltöztették. A lakosok 1686-ban tértek vissza. A vonulás alkalmával, amikor a szekeresek Perkáta határában voltak, Szekeres István, Tomay István vezetésével egy magyar csapat megtámadta őket, és a jobbágyságtól 50 ökröt, 8 szekeret, 200 juhot, 1 lovat elvettek. A hatalmaskodást a győri katonai bíróság tárgyalta, ahol 500 forintnyi kár megfizetésére kötelezték Szekerest és társait.

A perkátai lakosok évtizedek óta rác parasztok voltak, akik 1660-ban 110 házban laktak. Bécs ostroma előtt 60 háznak volt gazdája, 1689-ben pedig már csak 10 házban laktak rác parasztok. A perkátai rác jobbágyság kétfelé adózott: a magyar földesúrnak és a töröknek. A török elűzése utáni telepítés során újabb rác jobbágyság érkeztek a faluba: 1696-ban 55 jobbágyság lakta, a szántóföld 710 mérős. A falunak

erdeje nem volt, szőlőt néhány éve ültettek. 1697-ből arról értesülünk, hogy a perkátai rác lakosság az adófizetést megtagadta. 1702-ben 88 rác parasztnak osztottak földet, közte a perkátai pópának is. A kiosztott földek az Adony felé vezető út mentén feküdtek. A győri rendház 1697 körül majorságot létesített Perkátán. Ez a jobbágyokra szokatlan terhet hozott és elkezdtek a faluból megszökni. 1700 után 16 rác jobbágy szökött el, akik közül kevesen tértek vissza. A rácok elmondották, hogy a majorságot szervező német ispán a rácokkal kegyetlenül bánt: évi 70 nap robotra kötelezte őket. és aki nem engedelmeskedett, azt megverte. A megye ez ügyben 1703 augusztusában vizsgálatot rendelt el.

Egy hónappal később Perkátán járt Schweidler Jakab Antal főhadbiztos, és a rácok körében a kuruc felkelők ellen csapatokat toborzott. A perkátaiak azonban nem jelentkeztek a seregbe. Úgy tűnik, hogy az 1710-es években a rácok elmenekültek a faluból, mert 1711-ben újratelepítették Perkátát. A telepeseeknek járó szabad esztendő 1714 tavaszán jártak le. 1714. március 10-én a győri jezsuita kollégium szerződésre lépett a perkátai jobbágyokkal. A jezsuiták a szerződésben komoly terheket raktak jobbágyaikra: így adtak évente censust, kilencedet, hosszúfuvart, szénát, apró majorságot a földesúrnak. A földesúr közigazgatási kérdésekben is szabályzatot adott: kimondotta, ha a jobbágy engedély nélkül elköltözik a faluból, elveszti jószágát és az uraság visszahozatja Perkátára. Ha a jobbágy terményét eltitkolja, a kilencedet nem adja meg, a jószágát az urasági tiszt elkobozza. Veszekedés, verekedés alkalmával a másik jobbágyban esett kárt „12 vérbírsággal” fizeti meg a tettes.

1715-ben 49 házban éltek jobbágyok. Ezek között 22 telkes, 22 házas zsellér, 4, házzal nem rendelkező zsellér, 1 pedig szabadmenetelű jobbágy volt. A szántóföldek nagysága 1036 mérő volt, a rétek 121 kaszások, ö t esztendő múltán a jobbágyok száma kevesebb volt: 13 egésztelkes, 1 szabados, 15 zsellér. A szántó 550 mérős, tehát majdnem felére csökkent az öt év előttinek.

Úgy tűnik, hogy a rác jobbágyság továbbra is elégedetlen volt a terhek miatt. 1726-ban ismét falustól akartak elszökni, mivel a vármegye úrbéri szabályzatot adott ki, és abban a terheket egységesítette: az évi robotnapok számát 52-ben állapította meg. A jezsuiták ezt mérsékeltek: az egész- és féltelkes jobbágyoknak évi 8 napot kellett szolgálni, de a Dunához a terményszállítást külön megállapították. A dunai hajók vontatásába is bevonták a perkátaiakat: ezt a munkát azonban napszámberben

végezték. Megengedték a perkátai aknák, hogy szőlőt telepítsenek, de azt megtiltották, hogy a szőlőkben kukoricát, dinnyét vagy tököt termeljenek. A perkátai majorságban lehetett egy kúria, ahol az uraság emberei vagy átutazók megszálltak. 1733-ban két győri követ szállt meg a majorságban. A falu bírójának cirill betűs pecsétje volt: Jovan Sabadus Perkát 1712 felírással.

A perkátai jobbágyok nem tartották be a módosított úrbéri szerződést, mivel azt is terhesnek érezték. Így 1741-ben a jezsuiták ismét szerkesztenek egyet, ami alig különbözött az 1714. évitől. A következő úrbérrendezés 1766-ban volt, ami a rác falut teljesen felbolygatta.

A falunak templomot a győri jezsuita rendház 1723-ban épített. Kórusát fából szerkesztették, melyet négy tartóoszlopra szereltek fel. Orgonája is volt. Az oltáron Szent László és Szent István szobrai helyezték el. Az oltár felett a szentháromságot ábrázoló képet helyezték még el. A templomhajóban jobbról Assisi Szent Ferenc oltára volt, felette Szent Benedek ábrázolásával festmény, Szent Antal és Szent Bernát szobraival. Balról Nepomuki Szent János oltára a szentet ábrázoló festménnyel, Szent József és Xavéri Szent Ferenc szobrával. A templomban volt még egy Mária szobor, melyet körmenet alkalmával hordoznak. A templomnak tornya 1748-ban még nincs, plébániáját a földvári ferencesek adminisztrálták. Az egyházi jövedelem Perkátáról évi 244 Ft volt. Tanítóját Szabó Györgynek hívták.

Perkáta magyar és rác lakosságú falu, de kevés német család is volt. A lakosságból 205 család katolikus, de 8 család pravoszláv, akiket az adonyi pópa pásztorait. 1752-ben a földvári bosnyák barát eltávozott a plébániáról és helyébe Biscsán Miklós érkezett plébánosnak a pécsi egyházmegyéből."

Az uradalomban Horváth Ádám ispán irányítása alatt folyt a gazdálkodás. Horváth a perkátai föld jó termőadottságait ismerte, így igyekezett abból a lehető legtöbbet kihozni. A győri rendház is időnkint végzett látogatást Perkátán, amikor ellenőrizték a majorságot, a hozzátartozó földekkel együtt. Az ellenőrzést végző jezsuita prokurátor tisztségben volt. Egy 1756. augusztus 1-jén kelt levélből tudjuk, hogy a jezsuita július hónap második felében járt Perkátán. Egy ispáni levél beszámol arról, hogy a prokurátor ekkor 500 forintot vett ki az uradalmi pénztárból és azt magával vitte. Az ispán még 50 forintot is át akart neki adni, de azt nem fogadta el, mivel azok porosz krajcárok voltak. A „burkus krajcároknak" nevezett pénzt hatóságilag eltiltották, azt

elfogadni nem lett volna szabad. Az ispán azzal érvelt, hogy a „burkus krajcárok” még letiltás előtt kerültek a pénztárba, s ha ezt a földesúr tőle nem veszi át, akkor ez személyes kára lesz. Köztudomású, hogy ebben az időben 50 forint körüli árért lehetett venni egy fejős tehenet vagy igáslovat. 1756. szeptember 6-án újra jelezte az ispán a porosz pénzzel kapcsolatos aggodalmát. Amikor erre nem érkezett válasz, az ispán 212 forinttal együtt felküldte Győrbe. 1757-ben egy vármegyei közgyűlési határozatból értesülünk arról, hogy az 1752—1753. évben vert hollandiai aranyokra nézve is kimondták az érvénytelenséget, tehát azokat sem lehetett fizetési eszközként elfogadni.

A perkátai majorból gyakran, szinte havonta küldtek élelmiszert Győrbe, több esetben pedig 30—50 birkát is felhajtottak a rendház élelmiszerszükségletének ellátására. 1756. szeptember elején például 15 pulykát, 20 ludat, 16 récét, 65 csirkét szállítottak el, máskor vizát vittek fel nagyobb mennyiségben, melyet a balatoni halászsoktól vásárolt az ispán. Ugyancsak Győrbe küldték fel a nyúl-, a fogoly-, a vadkacsavadászat eredményeit is.

1756 őszén megkezdték a templom renoválását. Szeptember 5-én a tetőfát is megvásárolták, s az ácsok 7-én megkezdték annak kifaragását. Úgy tűnik a jelentések soraiból, hogy az ácsok a templom szerkezetét október végéig elkészítették. A kőművesek azonban tovább dolgoztak, 1757. szeptember 29-re készültek el a szentély boltozatával.

1757 tavaszán a vetést április elején befejezte az ispán: 164 mérő zab, 120 mérő árpa, 25 mérő tavaszi búza, 18 mérő tavaszi rozs vetést készítettek a majorsági földön. Az ispán szerint többet is tudnának vetni, mert vetőmagjuk van, de a szántóföldből kifogytak, gyepebe pedig nem akart vetni. A gyepebe vetés azt jelentette, hogy a gyepet most, a vetés előtt szántották volna fel.

1757 tavaszán az őszi vetések igen szépen fejlődnek a majorsági földeken, de a jobbágyság földjein a vetés elég ritkán kelt. Volt olyan jobbágygazda, aki tavaszi gabonát vetett az őszi vetés helyébe, mivel az a télen nem fejlődött ki. Az uradalmi ispán reménykedik, hogy ebben az évben búzából, rozsból jó termés lesz, és hozzá is teszi a fohászkodást: „bárcsak, a fölséges Úr Isten egy jó meleg esővel áldana meg bennünket, így lehetne jó reménységünk.” Úgy tűnik, a termés valóban sikerült: a majorsági földeken 380 öreg kereszt búzát, 50 öreg kereszt tavaszi búzát, 33 öreg

kereszt tavaszi rozst, 161 öreg kereszt zabot, 176 öreg kereszt árpát arattak, melyet augusztus 25-ig behordták. 1757 őszén azonban a gabonanyomtatást a sűrű időközökben lehulló eső nagyban gátolta. A munkával csak 1758 újévére végeztek. Az uradalmi ispán négy kazal szénát is rakatott, mert az állattenyésztésre egyre nagyobb gondot fordítottak a majorságban.

A kies határban kulturáltságot igyekezett teremteni. 1757. november elején, közepén 414 szál fűzfát ültettek a perkátai határban, a Külsőberekben, másképpen Berekalján. A mezőgazdaságot jól értő ispán az adonyi határ miatt gyakran került ellentétbe az ottani uradalmi tisztekkel. Ezt többször is jelezte Győrbe a házfőnököknek. A kérdés rendezésére hamarosan intézkedtek is.

1758. augusztus 27—31 között Szüllő Antal, a királyi ítélőtábla jegyzője több perkátai tanúval határjárást végzett Adony, Cikola és Perkáta között. A határjárás Adony mezőváros felé vezető királyi úttól kezdődött. Az út mellett közvetlenül, annak keleti oldalán állt az a határhalom, amely ősidők óta jelezte a perkátai és az adonyi határt. Ez volt a fő határjel, de ezt az adonyiak ekékkal erősen szétdúlták, mivel 5 évvel korábban még 3 könyök magas volt. Ezután a királyi úton áthaladva egyenes vonalban 850 lépést tettek. Itt elértek a — köznyelv által „rókalikas határnak” nevezett újabb halomhoz, amely egykor a völgy oldalában állott, de ekkor csak maradványaiban látszott. Ettől a hiányos halomtól a völgyben tovább haladtak 360 lépést, ugyancsak nyugati irányban. Ekkor egy magasabb határhalomhoz értek, amelynek „sas fészkes határ” volt a neve. Ez a halom emberemlékezet óta határjel volt, amely a perkátai földeket választotta el az adonyiak által használt Czikola birtoktól. A „sas fészkes határtól” ugyancsak nyugatra 318 lépésre esett egy ősi halom, melyet „hanga fás határa” névként ismertek. Ez a halom Perkáta és Czikola között volt. Ettől nyugatra 1190 lépésre újabb határhalom állt, de annak csak nyomait találták meg, mert az adonyiak azt is elszántották. (Megjegyezték, hogy a halomtól északi irányban mintegy 200 lépésnyire az egyik adonyi zálogbirtokosnak, Adorján úrnak szénakazlai álltak.) A halomtól téli napnyugta felé 2920 lépésre két épen hagyott határhalomra akadtak. Ezek neve: hármashatár volt, mert itt végződött Czikola határa, s itt kezdődött Szabolcs határa, és itt volt vége a perkátai határnak is. A tanúk szerint az adonyiak mintegy 15 esztendeje szántották fel a határhalomtól Perkáta felé eső gyöpöt, amelyet legelőnek használtak a perkátaiak. A perkátai

robotosok a határhalmok kompolását elvégezték, de az adonyiak azt el nem ismerve valamennyit szétdúlták.

Bármennyire is elegendő föld volt Perkátán, a jobbágyok egy része mégis földeket bérelt Hantos határában, melyet Heinrich József juhász engedélyével tettek. Nevezett azonban a vetésekre ráhajtotta juhait, és ezzel tetemes kárt okozott a jobbágyoknak. A perkátaiak panaszukkal a nemesi közgyűléshez fordultak, de az a határozat született, hogy Heinrich nemes ember, így a perkátai jobbágyok saját földesuruk útján próbálják jogi úton a kártalanítást elérni.

1762 márciusában Horváth Ádám ispán a perkátai vendégfogadás — (Hipsl nevezetű) — magatartása ellen panaszkodott a győri jezsuita rektornak. Szerinte a fogadás állandóan áskálódott ellene, s ha a rektor ellátogat Perkátára, meg is győződne Hipsl „álnok, hamis, ravasz és istentelen” magatartásáról. Ez év szeptember 22-én a vármegyei közgyűlés foglalkozott a fogadás és az ispán ellentétével. Hipsl szerint Horváth őt megkárosította, mert a kocsmabérletét megvonta tőle. Ezt egy úriszéki ítélettel is alátámasztotta az ispán. A nemesi közgyűlés indítványozta, hogy a sérelmes úriszéki ítéletet a sedrián (vármegyei törvényszéken) vizsgálják felül. 1764. május 8-án volt szó arról, hogy a Vörös szolgabíró jelenlétében Perkátán rendezett úriszék jegyzőkönyvét a vármegyei levéltárban el kell helyezni. A fogadás Perkátán maradt, az ispán és a kocsmabérelő között a viszálykodás tovább tartott. Horváth ispán két esztendő múlva írja ismét a rektornak Győrbe, hogy a vendégfogadás álnok ember és figyelmeztesse, hogy legalább a húsvéti ünnepek alkalmából hagyja békén. Horváth nem lehetett népszerű ember Perkátán, s a falu népe is a vendégfogadás mellett állt ki az ispán ellenében. A falu népével közvetlenül az ispán volt kapcsolatban, így természetes, hogy a közvetlen támadások is őt vagy az uradalom alkalmazottait érték.

1757. október elején a perkátai hajdú háza teljesen leégett. A házban bennégett a hajdú egyik kisgyermek is. A leírások szerint a hajdúnak a rajta lévő ruhán kívül semmi vagyona nem maradt. A tűz nem terjedt tova, így az urasági vagyonban, de a falu házaiban sem esett kár. A tűz kitörésének körülményeit nem sikerült tisztázni. Az ispán időnként tett a maga hatáskörében engedményeket a jobbágyságnak, ezt azonban minden esetben az uradalmi érdekekkel igyekezett összeegyeztetni.

1756 őszén Perkátáról Győrbe terményt kellett volna a jobbágyoknak hosszúfuvarban szállítani. Az uradalmi ispán azonban látva a szegénység nyomorult helyzetét, azt javasolta a rendház főnökének, hogy küldjön hajót Adonyba, és a hajó elszállítja nemcsak a 80 kocsira való zabot, hanem a nyomtatásból nyerendő gabonából 600 mérő búzát, kölest, zabot is.

Az ispán tartott a nagyszámú perkátai lakosságtól. 1757-ben a perkátai és a szentágotai legelők nagy részén fűbéres állatokat tartottak. Az ökröket Pátkáról, Szendréről, Szákról, Komlódról, Kocsról, Dadról, Igmándról, Étéről, Kisberről hajtották a jezsuiták által bérbe adott legelőkre. Az egyes falvakból érkező ökröket „göbölösök” őrizték, akiknek számadójuk volt. A „göböl számadó” 1758-ban is jelentkezett Győrben és elvállalta volna az állást. Minthogy a számadó az előző évben a göbölösök között „lármát tett”, nem alkalmazták.

A perkátai jobbágyok szolgáltatásait 1733-ban megállapított szerződés szerint teljesítették. Az uradalom a szerződésnek egyik pontját kihasználta a szolgáltatások emelésére. Ez a pont úgy szólt, ha az uradalom érdeke kívánja az ígásrobotot a szerződésben előírt napokon kívül is igénybe veheti. Ez a megállapodás 1733 után jó ideig a majorsági földek elég kicsiny volta miatt a jobbágyoknak megfelelt.

1745 után egyre több lett a majorsági föld, így a szolgáltatások emelkedtek. A szerződésben le nem fektetett szolgáltatások miatt a jobbágyok elégedetlenkedtek.

Az uradalom úgy látta, hogy a kérdést rendezni szükséges. 1766. május 26-án Perkátán úriszéket tartottak, ahol Rosthy István Fejér, Veszprém, Vas és Tolna vármegyék ítélőtáblájának ülnöke, továbbá urasági tisztek és Farádi Vörös Zsigmond főszolgabíró volt jelen. A falu ügyét Pulai Ferenc hívó, Viasz János, Sztankó Antal, Barics Mihály, Juhász János esküdtek képviselték. Az úriszéket nemes Dobos István, a jezsuiták győri kollégiumának fiskális prokurátora tartotta. A pert a földesúr indította a faluközösség ellen. Dobos fiskális 23 pontban ismertette a földesúri követeléseket. Bevezetőben elmondotta, hogy a perkátai subditusok eddig a névleges teleknagyságnál jóval nagyobb területeket bírtak, mivel a bel-, s a kültelki állomány nem volt szabályozva. Ugyanekkor a jobbágyság a névleges állomány után adózott, ill. szolgált. Az előterjesztésben az állt, hogy a perkátai jobbágyok azt eddig kényük-kedvük szerint teljesítették, és nem érvényesült az uradalom akarata, Ebből kára keletkezett a majorátusnak és több jogsérelem is érte. 1766 Szent György napjától

pedig a jobbágyok megtagadták a szolgáltatásokat, „és urbarialis kötelezettségeiknek semmiben sem akarnak eleget tenni, sőt azzal hetykélkednek, hogy ezentúl egyáltalán nem hajlandók azt teljesíteni”.

Ezért döntött az úgy uradalom, hogy úriszéket hív össze, ahol a szolgáltatásokat rögzíteni fogják. Alapelvül kívánja elfogadni, hogy Perkátán is a Fejér megye falvaiban érvényben lévő urbarialis regulációt fogja bevezetni, de figyelembe veszi azt a körülményt, hogy Buda, Pest, Székesfehérvár piacai és a dunai kikötők közel vannak, melyek az uradalom terményeit felveszik. Az első pontban rögzítették, hogy az egésztelkesnek 2 pozsonyi mérő vetőmagot befogadó területen szabják meg a beltelki állományt. A beltelekbe számítják a házat, az udvart, a kertet, a kerthez tartozó területet. Ha ezen felül van még a beltelken más földterület, azt a kültelekhez fogják besorolni. A féltelkesnek 1, a negyedtelkesnek fél mérős beltelke lehetett. A továbbiakban kimondják, hogy az egésztelkes 36 hold szántóföldet kap, két nyomásban egyenként 18-18 mérős területtel. (Az egésztelkes beltelek 2 pozsonyi mérős volt.) Az egésztelekhez 6 szekér szénát termő rétet csatoltak. A telkes gazdának jogában állott előzetes engedély alapján nádat verni.

A faluközösség túl nagy számú állatot tartott. Az úriszéken megállapították, hogy ezen a területen a jobbágygazdák visszaéltek az uradalom engedékenységevel, és nagy számú állatot tartottak a legelőn, a lakosok ezzel lehetetlenné tették az urasági állatállomány növelését, de e téren a gazdagabbak elnyomták a szegényebb sorsú jobbágyokat is. Ezért az úriszék szabályozni akarta a jobbágyok által tartható állatállomány darabszámát. Az állatokat csak a reguláció szerint kijelölt legelőkön tarthatták volna. Kiderült, hogy a jobbágyok, — s azok közül is a gazdagok — fűbéres állatokat tartottak a legelőn. Az extraneusoktól felfogadott állatok legelőn tartásával a jobbágyok a földesúri jogokat bitorolták, hiszen saját hasznukat szolgálták a fűbéres állatokkal.

Az úriszéken a rendes házadó (a census ordinarius domalis) fizetését is támadták az uraság részéről: s kimondták, hogy ezután az egésztelkes 4, a fél- 2, a negyedtelkes és a házas zsellér, a más házánál lakó zsellér évi 1 forintot fizessen. Az ígásrobotot a következőképpen kívánták szabályozni: az egésztelkes hetente 2 napot 6 ökrös szekérrel, a féltelkes 6 vagy 4 ökörrel hetente 1, a negyedtelkes minden második héten 4 ökörrel 1 napot szolgáljon. Az ígásszekerekhez 2 munkaképes férfit kell kiállítani. A kisházások robotja a gyalogmunka, amely évente

24 nap, a házzal nem rendelkező zsellér pedig 12 napot szolgáljon. A majorsági földek művelésében külön munkát szabtak meg. Az úriszéki határozat szerint a jobbágyok a robotkötelezettségen felül az uradalom által kijelölt területen az őszi és a tavaszi szántást kötelesek elvégezni és a kimért maggal bevetni.

A jobbágyok számára eddig is több sérelmes pont került a regulációba, az ezután következők pedig a jobbágyságot alapvetően az elszegényedéshez vezették volna, ha megvalósulnak. A szőlőmunkát, az aratást, a kaszálást, a hordási munkákat ugyanis mértéktelenül akarta igénybe venni a földesúr, s a heti két napot 1 napnak számította volna be. A zsellérek számára javasolták, hogy az évi rendes roboton felül aratni is kötelesek. Itt az Eszterházy-féle cseszneki úrbéres szerződésre hivatkoztak, amely szerint a szalma hordása, kazalba rakása a zsellérek kötelessége, de azt az évi robotba nem számították be. Kilencedet terményekből és a vonatkozó törvények szerint előírt állatokból adtak. A kilenced leszállítása a földesúri majorba ugyancsak a robotkötelezettségen kívül történik. Hosszú fuvart írt elő a szerződés a fenti roboton túl a telkesekre: az egésztelkes évente 4, a féltelkes 2, a negyedtelkes 1, két kisházas pedig együtt évente 1 hosszú fuvart teljesítsen legalább 12 mérföld távolságra. Továbbá a faluközösség egészét érintő szolgáltatásokat sorolták fel, melyek között szerepelt a falu határában lévő utak, hidak és gátak javítása. A telkesek ezen túl még csirkéket, ludakat, tojást és minden tehén után 1 pozsonyi meszely vaját adtak le. Földesúri jog volt a falu bírójának, az esküdteknek a kijelölése, választása, a jegyző megbízása. A földesúr fenntartotta magának a jogot, hogy a falu tisztségviselőit beszámoltassa, a közpénzeket pedig ellenőrizze.

Az uraság tudta nélkül a lakosok, — legyenek akármilyen státusbeliek — más helységbe el nem költözhetnek, idegen embert nem fogadhatnak házukba, a telekből neki nem engedhet át. Ha földesúri engedély nélkül távozik valaki a faluból, annak háza, az épületei ellenszolgáltatás nélkül földesúri tulajdonba kerülnek. Ugyancsak tilos földesúri hozzájárulás nélkül ingatlant vásárolni, tilos kölcsönt felvenni, tehát az ingatlant adóssággal megterhelni nem volt szabad. Érvénytelennek nyilvánítanak minden olyan jobbági szerződést, végrendeletet, melyet előzőleg a földesúri jegyzőkönyvbe nem vezettek be. Köteles a jobbággy felesége évente kendert és lent fonni az urasági majorba. Ha a jobbágnak örökösei nem volnának, úgy a földesúr a kaudítás jogát fenntartja, de a szökött jobbággy vagyona is reá száll. Ha a jobbággy nem művelné meg telkét, ill. annak egy részét, a kilenced abban az esetben

is jár a földesúrnak. Ez volt a szárazdézsmá. Az uraság él minden tekintetben az elővételi jogával. Ha ezt a jobbágy nem venné tekintetbe, az uraság közbeléphet, és megveheti a másnak szánt terméket.

Az urasági tisztviselő után, a perkátai elöljárók adták elő írásbeli válaszukat. Ezután Dobos fiskális válaszolt nekik, mely során áttekintette az 1726-tól végbement szerződéseket, a jobbágyok ellenszegüléseit és természetesen a győri jezsuita kollégium rektorának... kegyes jóindulatait". Elmondta, hogy a jelenleg érvényben lévő szerződés 1733-ban keletkezett, de az azóta bevezetett szokások és egyéb rendelkezések nagyon megváltoztatták a regulációt, és ezért van szükség a most előterjesztettre. A sok változás között — amint említette a fiskális — egy azonban megmaradt, s ez a perkátaiak örök izgágasága, amely most is megjelent. A faluközösség földesúri regáléjogokat követel magának, melybe ők nem egyezhetnek bele. (kocsmáltatás, mészárszéktartás) mert az ország törvényhozói előtt a földesúr válna törvénysértővé. Egyébként a fiskális azt a következtetést vonta le, hogy a perkátaiak beadványa bebizonyította, hogy az úriszéknek a megye közbejöttével rendet kell teremteni a falu úrbéri viszonyaiban. A perkátaiak ugyanis a régi úrbéri szerződésre hivatkoztak, de ezek a telki állományáról, a jobbágyi haszonvételekről nem beszéltek. A fiskális replikája után az úriszék tanácskozott, majd elhatározták, hogy az új szerződést magyar nyelven adják ki, hogy a jobbágyság értse meg.

Az úrszéki ítéletet az uraság, de a perkátai jobbágyság sem fogadta el. Ugyanis az előterjesztésben több változtatást vittek végbe. A változások legnagyobb része a jobbágyok javát szolgálta volna, bár a jobbágyokkal szembeni megtorlást, a pálcabüntetést, az áristomba zárást az úriszék rendelte el, bizonyára a vármegyei tisztviselők ösztönzésére.

Az úrszéki fellebbezést Fejér vármegye ítélőszéke elé vitték, amely némi módosítással elfogadta a döntést. Az úrszéki tárgyalás még inkább felbolygatta a falut, és a lakosságot a földesúr, valamint a hatóság ellen fordította.

Egyébként Fejér vármegye több helységében parasztmozgalom volt kitörőfélben, melynek okát a megyei hatóság is a jobbágyok elnyomott helyzetében látta. 1766. július 28—29-i nemesi közgyűlésen az alispán említette azokat a helységeket, melyekben „tumultus” zajlik, s ezek között megnevezte Csurgó, Moha, Perkáta, Batta lakóit, akik földesuraiknak a kellő tiszteletet és az úrbéri szolgáltatásokat

megtagadják. Példaként említette, hogy a csurgói előjárók a sérelmek orvoslására egybehívott úriszéken meg sem jelentek. A közgyűlés azt határozta, hogy az engedetlen jobbágyokat méltó büntetésben kell részesíteni, el kell fogni őket és a vármegye börtönébe zárni.

Ennek a határozatnak a végrehajtására a vármegye katonái egy hadnagy vezetésével a falvakba mentek és megkezdték a renitensek összefogását. Így kerültek a katonák 1766. augusztus 11-én Adonyba, ahol szintén a lázadás jelei mutatkoztak. Az adonyi renitensek azonban a dunai szigetre menekültek és elrejtőztek. Amikor a rácalmási földesurak, — Jankovich Miklós és Boncz Farkas — megtudták, hogy a vármegye katonái a szomszédos mezővárosban tartózkodnak, üzentek értük. A földesurak ugyanis a rácalmási parasztmozgalom vezetőit kívánták velük elfogatni. A katonák meg is kezdték akciójukat, de csak egy főt tudtak elfogni, akit megkötözve Perkátán keresztül vittek Fehérvárra. A rácalmási bíró és az esküdtek fellármázták a falut. Közülük többen kocsira, lóhátra kaptak, és a katonák után mentek, s Perkátán a faluháznál utolérték őket. Perkátán a rácalmásiak mellé csatlakozott a nép és körbefogták a katonákat. Azt kérték, hogy az elfogott embert engedjék szabadon. Egy rácalmási legény, (Cservenka nevű) a kocsira ugrott és az egyik ló zablóját elkapta. Erre a katonák lövéseket adtak le és négy embert megsebesítettek. A perkátai zendülés a kuruc időköt idézte, és ennek a „közelgő kuruc világnak” akarta a vármegye a lefogásokkal elejét venni.

A földesúr végül is meghátrált. 1766. november 7-én a győri jezsuita kollégium rektora megegyezett a perkátaiakkal. E napon az 1766. május 26-án tartott úriszéki végzéseket hatálytalanították, az úrbéri regulációt félretették. Az uraság általános telekre rendezést hajtott végre: megszüntette az egésztelkeket, és fél-, valamint negyedtelkekre osztotta az úrbéri föld állományát. Az uraság megengedte, hogy akiknek gazdasági erejük van, azok több féltelket is felvállaljanak. A félhelyeseknek évente 8 nap robotot kellett szolgálni, de ha ez nem volt elegendő, akkor ezen túl is kellett az uraság dolgát végezni. Két félhelyes jobbágy évente 1 alkalommal Győrbe volt köteles hosszú fuvart végezni, de évente négyszer kellett a félhelyesnek Budára, két alkalommal pedig Tápéra menni. A negyedhelyes évente 12 napot volt köteles robotolni, de a Dunáig is kellett terményt szállítani, a kikötőkbe. Ezt az egyezséget is Pulay Ferenc öreg bíró, Viasz János törvénybíró és 11 esküdt kötötte meg Győrben. Ott volt Győrben a perkátai jegyző, Szűcs József is.

1763 elején a falu bírása, Simiczka János, Czobor János pedig a törvénybíró volt. Az esküdtek közül Rácz Péter, Gelencsér István, Barics Mihály, Sarecz Miklós neve ismert. Ezekről érdeklődött Pribék László, Fejér vármegyei táblabíró az úrbéri viszonyok felől. Elmondották neki, hogy urbáriumok eddig nem voltak, helyette megállapodásokkal szabályozták az úrbéri szolgáltatásokat. Az 1768. évi úrbérrendezés során 122 egész telek volt Perkátán, melyet 134 jobbágy művelt. Kisházasszél 2, házasszél nem rendelkező szél 9 volt. Az összes úrbéres 155 családfőt alkotott, akikre átlagosan 0,79 telek jutott. Ez a szám — összevetve a Fejér megyei falvakkal — magasnak tűnik. A teljes úrbéres földterület 4814 hold volt.

1767 nyarán az egész falut és a szomszédos helységeket félelemben tartották a verbungos katonák. A Prajzok regimentbeli (ezred) Purkini zászlós és legényei hat héten át henyéltek Perkátán. A katonák állandóan a kocsmában tartózkodtak, s ezalatt a helybeliek nem is mertek oda menni. Egy szári legényt, aki — nyomtatási munkákra érkezett Perkátára —, s betért egy pohár borra a kocsmába, a katonák erőszakkal katonaruhába öltöztették és magukkal hurcolták. Ha tisztességes nőszemély ment a kocsmába, azt arra kényszerítették, hogy táncoljon velük, ellenkező esetben összerugdosták. Kényszerítették a perkátai családokat, hogy ingyen enni, inni adjanak nekik. A kocsmában a bujálkodás rendszeres volt, mert „elég sok perkátai ledér nő is” szívesen velük tartott. A verbungosok a perkátai bírótól többször forspontot követeltek: Seregélyesre, Adonyba, Cecére szállították a katonákat, amikor verbuválni mentek. A bíró panaszkodott emiatt, mert a jobbágyságot igen megterhelte a verbungosok tartása, viselkedésük pedig felháborította a lakosságot.

Úgy tűnik, hogy az úrbérrendezés után a helyi viszonyokban javulás nem állott be. 1774. szeptember 26-án a perkátai jobbágyság egy része panaszkodott a birkatartó gazdáknak, akiknek állatai nagy számban vannak a legelőn, és az igások előtt lelegelik a füvet. A perkátai legelők teljesen tönkrementek, a legelőhiány szegénységet hozott, ami több jobbágy szökését előidézte.

Volt néhány jobbágytelken élő nemes is, akik nem akarnak szolgálni a telek után, s arra hivatkoznak, hogy ők nemesek, és a porcióba sem fizetnek. 1779-ben a telkek után sokan nem tudtak szolgálni, azt kérték a nemesi közgyűléstől, hogy telkeiket újra rendezzék. 1779-1780-ban az elmenekült jobbágyság adója elég magas volt. A szolgabíró megbízták, hogy a perkátai bírónak hajtassa be a hátralékot.

1774-ben a jezsuita rendet pápai rendelet eltörölte. Vagyonukat az állam vette át, melyet az uralkodónő híveinek, az egyházi szervezeteknek adományozott, illetve vallási és tanulmányi alapot létesítettek belőle. (Perkáta világi földesúr kezére került.)

A jezsuita birtok tulajdonjoga 1770-ben újra vitássá vált. 1770. január 24-én Szlávy Pál, a királyi jogügyek igazgatója nevében a győri káptalan előtt tiltakozott a jezsuiták győri rendházának Perkátát és Tápét birtokló joga ellen. Szlávy Pál szerint a birtok alapítványi jogon a székesfehérvári káptalan tulajdona, amely kellően meg nem alapozott és alá nem támasztott indokoknál és jogalapnál fogva — királyi átruházás folytán — a jezsuita rendházhoz került, és azt a királyi kegyúri jog sérelmére használja. A győri káptalan által kiadott nyilatkozat szerint a jezsuiták jogtalanul birtokolják Perkátát. A királyi ügyész a királyi fiskus beleegyezésével jelentette ki, hogy a jezsuiták birtoklása törvénytelen, és ezért a helység használatától ünnepélyesen eltiltatja őket.

A helyiség 1775. június 25-én került Radványi Győry Ferenc császári és királyi udvari tanácsos tulajdonába. Perkátáért a Győry család 169 927 forintot fizetett ki. A királyi fiskus nevében a helyszínen Kovács Antal királyi ügyész, ill. a fiskus jogi képviselője és még két megyei tisztviselő, Marich Tamás főszolgabíró és Fribájsz Ignác esküdt volt jelen. A jelenlevők 1775. június 20-ig a perkátai jövedelmeket lefoglalták az udvari kamara számára.

A Radványi Győry család őseit I. Ferdinánd 1560. január 10-én emelte nemesi rangra. Győry Benedek katonai érdemekért nyerte el a nemességet. Ugyanez a Győry Benedek 1582. február 14-én Rudolf királytól Pozsony megyében kapott birtokokat: (Bazint, Szentgyörgyöt). Ezután egy Győry Ferenc — aki a veszprémi hadak vicekapitánya — 1611-ben Veszprém vármegyében szerzett birtokokat. Egyébként a Győry család leszármazási táblázatában a negyedik Ferenc volt az, aki Perkátát megkapta.

Győry Ferenc Tolna megyei aljegyzőként kezdte közéleti pályáját, de gyorsan emelkedett a hivatali ranglétrán: az udvari tanácsnál fogalmazó, titkár a helytartótanácsnál, majd tanácsos, Torontál megyében és Tolna megyében főispán, a helytartótanács helyettes elnöke, majd belső titkos tanácsos. A társadalmi nyugtalanságok idején királyi biztos: a jobbágymozgalmakat az ő vezényletével szerelték le Baranya, Tolna, Fejér, Somogy megyében; közreműködött Fiúménak

Magyarországhoz való csatolásában, személyesen küzdött a hétéves háborúban, az éhségben szenvedő cseheknek pedig nagy mennyiségben szállított gabonát.

Győry Ferenc a megszüntetett szerzetesrendek vagyonát igyekezett átmenteni a világi egyházak számára. Sok érdeme volt abban, hogy a római katolikus vallásalap és a tanulmányi alap létrejött. Győry Ferenc munkássága során vaskos köteteket írt tele. Kéziratait a 19—20. század fordulóján még őrizte Perkátán Győry Teréz grófnő. A grófságot Győry Ferenc II. Józseftől 1785. január 20-án kapta. Győry Ferenc 1790. augusztus 5-én élete 67. évében halt meg.

Fia, Ferenc ekkor 16 éves, aki apjához hasonlóan gyors karriert futott be. 1825-ben Bács-Bodrog vármegye főispánja. A székfoglalója alkalmából Zomborban székesfehérvári színészek játszottak. A magyarrá válást elősegítette. Azt mondták róla, hogy Perkáta rác lakossága Győry Ferenc (V.) idején lett magyarrá. Felesége Zichy Terézia volt, akitől 4 gyermeke született, köztük László 1807. november 17-én. Neki három lánya volt: Mária Antónia, Felicitás és Terézia. Mária Antónia gróf Szapáry Géza felesége lett. Felicitást gróf Hunyadi Imre vette feleségül, a perkátai uradalmat a 20. század első felében 1936-ig Győry Terézia kezelte. Győry László 1882. március 30-án halt meg.

A jezsuita rend megszüntetése után a perkátai kegyúri terhekről egy ideig nem történt intézkedés. A perkátai plébános, Aranyossy Mátyás a templom és a plébánia épületeiről 1775-ben helyzetképet adott. Eszerint a jezsuiták új plébánia építésébe kezdtek: a falak el is készültek, az épületfát beszerezték. A templom restaurálását is megkezdték. A régi plébánia épülete beomlással fenyegetett, 1775. május 9-én a magyar udvari kamara állást foglalt az építkezés folytatása mellett, és az új földesúr kötelességévé tette azt. Az udvari kancellária is érdeklődött a perkátai építkezések felől: meg akarta tudni, mekkora összeg szükséges a megkezdett munkák befejezéséhez és a cassa parochorum erre a célra tudna-e 3 ezer forintot adni. A plébánia épülete siralmasan gyenge állapotban volt, de a templom is. Omladozott, holott 20 esztendeje készült el. Persze az akkori építés során számos hiba történt. A templomot építő kőműves mester 1758. július 22. körül meghalt. Az ispán a templom építésének folytatására azt a fehérvári mestert vitte ki, aki a szentágotai templomot is építette. A fehérvári kőműves némi változtatást kívánt az épületen eszközölni: például az északi oldalon lévő két ablakot berakni, a déli oldalon lévő 4 ablakot pedig nagyobbítani; a sekrestyére egy ajtót vágni, az oszlopokat pedig teljesen újra

készíteni. Az új kőműves tehát a régi mester által elkövetett hibákat ki akarta javítani. Az új kőműves által végzett munka minden szemlélődőnek tetszett, és a hibákat 4—5 nap alatt kijavította. Hamarosan elkészült a bolthajtás, ami után a kórus építéséhez fogtak. (A perkátai kastély építését is 1758 nyarán kezdték meg.)

1776. január 8-án szakértők mentek Perkátára a helybeli plébános által felvetett kérdések megvizsgálására, ill. megválaszolására. Magukkal vittek két kőművest: Rider János kőművest, Burger András ácsmestert, akik a költségvetést elkészítették és megtervezték a további építkezést is. Új templom építéséhez készítettek rajzot; s innen tudjuk, hogy a templomépítés költségét 14 690, a plébánia épületet pedig 4885 forintra tervezték. E napon készült feljegyzés szerint a régi templomot le kell bontani, mert életveszélyesen rossz épület. Mint tudjuk, ennek a templomnak nem volt tornya, méretei a következők voltak: 13 és fél öl hosszú, 3 öl és 2 láb széles, a falak vastagsága 2 láb. A templom alig rendelkezett fundamentummal. Az épületben négy boltív volt, nyolc támasztóoszloppal, a falak téglából készültek. A plébánia építkezéséhez a kancellária által javasolt 3 ezer forintot megkapták.

A perkátai és az adonyi görögkeleti lakosságnak közös plébánosa volt. 1776-ban a plébánost Sárecz Pálnak hívták, és Adonyban lakott. Sárecz Pál 1776 augusztusában panaszolta, hogy az adonyi és a perkátai katolikus paróchusok a görögkeleti vallásúakat a katolikus ünnep megtartására kényszerítették, és a görögkeleti ünnepeket nem engedik nekik megtartani. Sárecz Pál szerint a katolikus paróchusok eljárása ellenkezik a királyi rendeletekkel. A görögkeleti pópa panaszát a vármegyére küldte, ahol egyetértettek a panaszossal. A közgyűlés megbízta a szolgabíró, hogy az adonyi és perkátai katolikus plébánosokat, de az uradalmi tiszteket is — figyelmeztessék azokra a kiváltságokra, melyek a görögkeleti lakosságot illetik. 1776-ban Perkátán mindössze 22 személy volt görögkeleti, a katolikusok száma pedig 1264 volt. Tíz év múltán 1875 hívője volt a katolikus egyháznak, amelybe beleszámították a puszták és a filiák lakosságát is. Perkátán a templomon kívül volt még a Szent Rókus kápolna. A külterületeken kevés lakos volt: (a téglavetőnél 20, a malomban 15, a juhászháznál 18, a két vendégfogadóban 22 fő.) Filia volt Kisperkáta és Daja is.

Kisperkátán a lakosság 72 főt tett ki. Nagyperkátán a teljes lakosság 1978 fő. 1785-ben a lakosság 260 házban élt, a családok száma 427 volt. A József kori katonai felvétel a kastélyról azt állítja, hogy újonnan épített, és néhány kőházon kívül a

faluban található házakat jelentéktelen építményeknek tartja. A falu határában két tavat jelölt meg, az utakról azt állította, hogy Földváról—Velencén át Lovasberénybe vezetnek, és esős időjárás esetén mocsarasak.

A falu katolikus iskolájáról első adatunk 1770-ből való. Ekkor Kozorovics György a tanító, akinek 60 tanítványa van. 1733. évi adat szerint a lakosság horvát nyelvű. Nyilvánvaló, hogy az iskolai tanítás is főleg horvát nyelven folyt. 1733-ban a tanító 2 szobás lakásban lakott, de az egyik szobát tanteremnek használták. Ebben az évben 74 tanulót tartottak nyilván, akiket azonban már magyar, német és horvát nyelven tanítottak.

A napóleoni háborúk idején Perkátáról többen is katonáskodtak, köztük olyanok, akik már 20—27 éve vagy még ennél is többet szolgáltak. A katonáskodó férfiak családjai gyakran folyamodtak a megyéhez; eszközöljék ki hozzátartozójuk elbocsátását a hadseregből. 1805-ben Zimmermann Istvánt a helység bírása útján kérték elbocsátani, mivel apja 79 esztendő volt, és másfél jobbágytelken gazdálkodott. Ezt a földmennyiséget, (54 holdat) az idős ember már nem tudta megművelni, és úgy tűnt, hogy maga és az unokák elszegényednek. Megjegyezzük még, hogy Zimmermann István 26 éve katona, így jogosnak tartják, hogy leszereljen. Marosi Istvánt is 1805-ben kereste felesége, Gubitza Anna, de a főhadparancsnokság tájékoztatása szerint ilyen nevű katona nem szolgált a hadseregben. Barits Fülöp ugyancsak régóta, 27 éve szolgált a katonaságnál. Apja, Barits Mátyás Perkátán egy egész jobbágytelket művelt, de 75 éves lévén, s a gazdaságban már alig tudott tevékenykedni. Az elbocsátás iránti kérelmet a megyei nemesi közgyűlés pártolólág terjesztette fel a helytartótanácsához. Fejér István viszont vagyontalan lakos Perkátán, akinek hazabocsátását a helység előjárósága kérte. A szolgabíró megvizsgálta a kérelmet. Azt jelentette a közgyűlésnek, hogy Fejér Istvánnak szülei nem élnek, földje, háza nincs, rokonai azonban hajlandók segíteni abban, hogy más katonát állítsanak helyette és megtérítik a katonaruha árát is. A megyei közgyűlés a kérést nem támogatta, mert gazdasági szempontból a katona elbocsátását nem találta indokoltnak.

A lakosságnak, különösen a telkes gazdáknak, kincstári szolgáltatásokat is kellett végezniük: 1810. január 17—20. között perkátaiakat rendeltek lisztszállításra, s eközben három gazdának pusztult el lova a Tétény—Dunapentele közötti úton, az út síkossága vagy a lovak meg- erőltetése miatt. Horváth László és Vukovits József,

Vitzkó Simon lovai összesen 210 forintot értek, és a megyei főpénztárnok csak az összeg felét fizette ki. Vásárokon lehetett 30 forint ellenében is lovat venni. Jerebitza Mihálytól Pach Péter fehérvári lakos Perkátán 30 forint ellenében kapott igáslovat. 1801-ben a gyapjú mázsáját 38 forintért vásárolta fel Lázár Ábrahám tétényi kereskedő. A perkátaiak azonban megtudták, hogy Lázár a gyapjú mázsáját 60 forintért adta tovább, és ezért 1803-ban már ők is 60 forint ellenében adták neki a gyapjú mázsáját.

1828-ban 796 adózó élt Perkátán 283 házban. A telkes jobbágyok 223-an, a kisházasszellek 62-en, a házzal nem rendelkező zsellérek 18-an voltak. A perkátai telkeken 3378 pozsonyi mérő szántóföld, 1689 kaszás rét volt. A kézművesek között 8 takács, 1 csizmadia, 1 kovács, 1 asztalos, 2 szabó, 1 kádár volt.

1828-ban 1 nemesi család élt jobbágytelken. (A telek nagysága 2 egész és 4/8 volt.) Ugyanekkor 7 nemesi család élt Perkátán: köztük radványi gróf Győry Ferenc és fia László, továbbá Gyürky József urasági tisztartó, Cseh Ferenc urasági ispán, Elek János, Elek József, Elek Mihály és Szutsényi István. Az utóbbinak és az Elek családoknak 8 felnőtt fia volt.

1846-ban 3 nemesi család élt jobbágytelken, Elek József 1 egész telket művelt, és megfizette utána az adót, a királyi pénzt és a honi pénzt. A másik két nemes fél-fél telket művelt: (Elek Mihály, Szutsényi József.)

A falu 1804. május elején a vármegyétől az urbárium másolatát kéri, melyet hitelesítetten a vármegye pecsétjével ellátva adnak ki. A falu előjárói azzal érveltek, hogy a régi urbárium elrongyolódott és ezért másolatot kérnek. Valószínű azonban, hogy a jobbágyterhek könnyítése ügyében az úriszék elé viendő tárgyak miatt kérték ki a másolatot a vármegye levéltárából. Az úriszéki végzést a helytartótanácsnak is megküldték, amely kötelezte a vármegyét, hogy az úriszéki ítéletek kapcsán tegyen rendelkezéseket.

1825-ben a jobbágyok a terhek miatt kezdték műveletlenül hagyni a földeket, illetve a telkek egy részét. 1825 végén Juhász János és Szekeres György egésztelkes gazdák lemondtak fél-fél telekről, mert erejük nem volt műveléséhez, de az adót sem tudták az egész telekről fizetni. A nemesi közgyűlés bizottságot küldött annak megvizsgálására, miért maradtak műveletlenül a perkátai jól termő földek. A helytartótanácsot kérte a vármegye, hogy a két üres fél telket országszerte hirdessék

ki, ami azt jelentette, hogy jelentkező esetén azt el lehetett foglalni. Helyben ugyanis — nem akadt olyan gazda, hogy a nehéz gazdasági feltételekkel kiadandó telkeket felvállalja.

A helytartótanács szerint mérsékelni kellene a terheket és erre szólítja fel a földesurat is. 1826 márciusában kiderült, hogy a földesúr további kedvezményt nem hajlandó adni a telek felvállalóinak. A földesúr szerint az urbáriumban rögzítve vannak azok a pontok, melyek a telkek utáni kedvezményeket tartalmazzák. Közben a vármegyei bizottság kiszállt Perkátára, s ott meggyőződött a jobbágyterhekről. Azt írták a jelentésben, hogy Perkátán a terhek az úrbéres viszonyokban, a helyi körülményekben és a kedvezőtlen irányú gazdasági helyzetben lelik magyarázatukat. A jobbágypanaszokat sürgősen orvosolni kell, mert a gazdák a végső romlás előtt állnak. Sokan arra az álláspontra jutottak, hogy a falut kénytelenek lesznek elhagyni.

A rossz gazdasági helyzetet jelzi, hogy 1826. április közepéig nyolc féltelket és egy egésztelket hagytak el a jobbágyok s zsellérekévé váltak. Néhányan el is költöztek Perkátáról. Összefoglalóan megállapította a bizottság, hogy Perkáta korábban a megye legvagyonosabb, legszorgalmasabb gazdáival dicskedhetett, most pedig csupa elégedetlen, szüntelenül panaszkodó emberekből áll. Igen nagy baj, hogy igavonó állataik teljesen leromlottak, adójuk több évre visszamenőleg nincs kifizetve. 1826-ban az adóhátralék 12 ezer forint volt, ami igen nagy összeg. A bizottság szerint az úrbéres panaszokat úriszék elé kell vinni, s azokat megszüntetni. Ami pedig a gazdasági helyzetből eredő bajokat illeti, legalább próbálják őket „a jobb jövő reményével nyugtatni”. Ez a javaslat rávilágított arra, hogy a vármegye nemes uraiból összeállított bizottság reálisan látta a jobbágyság helyzetét, és igyekezett a helyi bajokat megszüntetni.

A nemesi közgyűlés 1826. július 12-én tárgyalta a kérdéses ügyet. Egyetértett a bizottságnak azzal a javaslatával, amely úriszéki végzést akart a jobbágyviszonyok rendezése ügyében Perkátán, sőt szempontokat is adott a jobbágyoknak. Elmondották nekik, amit valószínű a perkátaiak is tudtak, hogy a földesúr mintegy 18 éve, tehát 1808 óta évente 190 nappal több robotot követelt és hajtott be a szegénységen, mint amennyi járt volna. Ezt a földesúr térítse meg a jobbágyoknak; mégpedig napi 20 krajcárral számolva adjon összesen 1138 forintot. Továbbá az urbáriumból törölni kell a fonással kapcsolatos adatokat, mert ez Perkátán soha nem volt szokásban. Be kell viszont venni a kisházasság zsellérek szolgáltatásait, mert az

hiányzik belőle. E szempontokat a helytartótanács is jóváhagyta, és utasította a vármegyét, hogy azokat a földesúrral is közölje.

1826. november 18-ig az úriszéket megtartották Perkátán. de a földesúr az ügy bagatellizálásához kezdett. A felvett jegyzőkönyv szerint a jobbágypanaszok egy része — a földesúr akarata ellenére — az urasági tisztek túlkapásaiból erednek, és ezek megszüntetésére intézkedéseket tett. Ami a nagy adóhátralékot illeti, annak oka a falu bírának rendetlen számadásában keresendő. Az úriszék a számadásokat felülvizsgálta, de csak a községi jövedelem vonatkozásában. A közterhek számadásaihoz az úriszék nem nyúlt, mivel azok felülvizsgálata a vármegye hatáskörébe tartozik. Amikor a vármegyei számvevőség a vizsgálatot elvégezte, a kereset újra az úriszék elé került. A helység számadásait 1818-tól magával hozta a szolgabíró. A gróf még azt is kérte, hogy az úriszéket az országgyűlés utáni időre halasszák el. Ezt az előterjesztést a vármegyei közgyűlés elfogadta.

A nemesség kiváltságos társadalmi helyzetére ad képet a következő eset. Zsebeházy Péterné 69 forintot kölcsönzött Elek András perkátai lakosnak, akiről tudjuk, hogy nemes ember volt. Elek az összeg felvételét elismerte, de megfizetni nem akarta. Az ügy a vármegye elé került, ahol Elek András nemesi privilégiumára hivatkozva akart kibújni a tartozás kifizetése elől. A közgyűlés megbízta a vármegyei ügyészt, hogy adjon jogi segítséget a kölcsönzőnek, hogy pénzét bármilyen törvényes úton szerezzé vissza.

A pénztelenség évtizedekig gond Perkátán. 1843-ban jó pár ezer forint adót töröltek el, mivel remény sem volt arra, hogy az adósok azt kifizetik. 1831 áprilisában pedig azt állapították meg, hogy az elhagyott perkátai jobbágytelkek még mindig üresen állnak, mert az országos kihirdetésre nem jelentkeztek.

Ebben az évben, nyáron az országos méretű kolerajárvány elérte Perkátát is, ahol ennek nyomán népmozgalom kezdődött. A több évtizedes nyomorúság a lakosságot a földesurak és a hatóság ellen ingerelte, amely a járvány idején a felszínre jutott. A perkátaiak azt állították, hogy az orvosok, az urasági tisztek megmérgezték a kutakat, hogy a nép elpusztuljon. A lakosság nem volt hajlandó a patikaszerket sem átvenni, mert azokban is rosszhiszeműséget látott. A székesfehérvári egyházmegye „egy rácul jól beszélő papot” helyezett Perkátára, akinek feladatul adták, hogy a lázongást szerelje le.

1335-ben a skorbut szedte áldozatait a faluban. Stáhly György tisztiorvos szerint a betegség oka a lakosság igen hiányos táplálkozásában keresendő. A közgyűlés felszólította az uradalmat, hogy az éhező lakosságon élelmiszer-juttatással segítsen.

1841-ben felmérték Perkátán az iskolai viszonyokat. Ekkor Nagyperkátán 526 iskoláskorú gyermek volt, de iskolába csak 140 járt közülük. Az iskolaépület tágas, egykori uradalmi létesítmény volt. Az iskola fenntartója a földesúr, aki 100 váltóforint alapítványt is tett az iskola javára. Ennek kamataiból iskolai felszerelést pótolnak. Két tanító volt: Richter János és Till János. Tantárgy az írás, olvasás, számolás, vallás. Az iskolát a helyi lelkész felügyelte. Kisperkátáról azt tudjuk, hogy iskolaépület ekkor nem volt, a tanítást egy cselédházban végezték. A tanulók száma 30. ebből télen 15 fiú, 10 leány látogatja az oktatást. Az iskolával kapcsolatban minden kiadás a cselédeknek terhelte. A tanítót a földesúr nevezte ki.